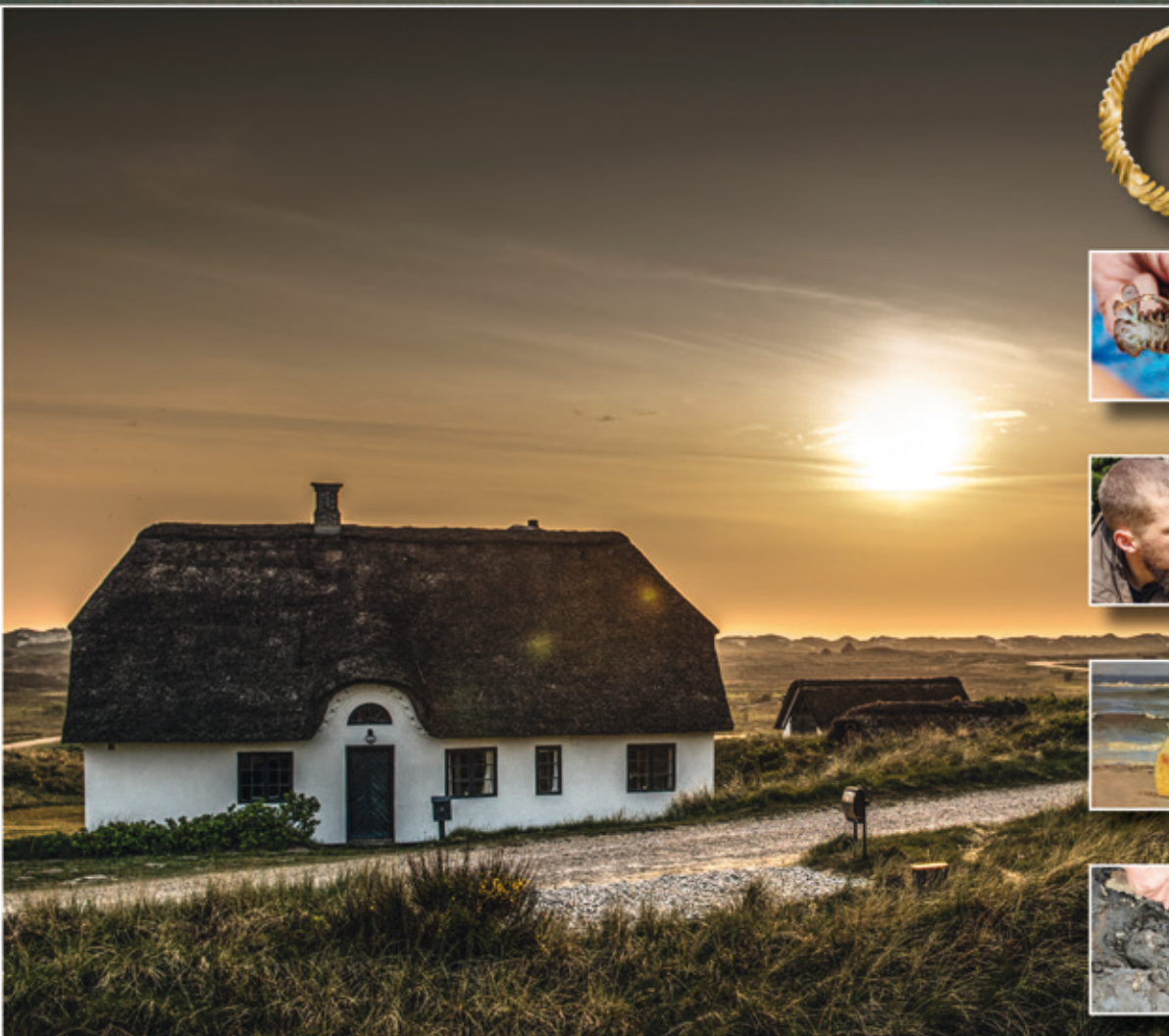

opdatering

Årbog for Vardemuseerne
& Ringkøbing-Skjern Museum

2019

opdatering

Årbog for Vardemuseerne &
Ringkøbing-Skjern Museum 2019

opdatering
Årbog for Vardemuseerne
& Ringkøbing-Skjern Museum 2019

© Forfatterne, Vardemuseerne
& Ringkøbing-Skjern Museum 2020

Redaktion: Caroline E. Larsen og Tine Lorange

Korrektur: Harriet Ludvigsen

Grafisk tilrettelæggelse: Tine Lorange

Forsidefoto: Emily Pritchards hus på Redningsvejen
i Nymindegab. Foto: Niels A. Hansen

Fotos og illustrationer: med mindre andet er angivet ved
de enkelte fotos og illustrationer tilhører billedmaterialet
i denne bog Vardemuseerne, NaturKulturVarde,
Ringkøbing-Skjern Museum eller Arkæologi Vestjylland

Alle kort, Danmarks Højdemodel og
ortofotos: ©Geodatastyrelsen

Skrift: Myriad Pro

Papir: MultiArt Silk 130g

Omslag: 1/s 260g

Tryk: PE Offset, Varde

ISBN 978-87-93713-19-2

ISSN 1903-9581

Kære Læser!

Omverden har ofte et billede af museer som støvede og statiske. At dette billede ikke på nogen måde er sandt viser hvert eneste år af Vardemuseernes og Ringkøbing-Skjerns Museums virke, ligesom det i øvrigt gælder for størsteparten af landets museer. Artiklerne i årets årbog viser som altid de mange facetter af museernes arbejde. Hvor den brede offentlighed lægger mærke til museernes forandringer når vi åbner nye udstillinger og af og til også nye besøgssteder, så giver årbogen jer læsere en god fornemmelse af at museer kan endnu mere end I, som museumsgæster ser, når alt er pudset og pænt stillet frem til skue. Og det bliver også tydeligt at vores formidling er baseret på konstant forskning. Årets *opdatering* fremlægger blandt andet et udbytte af et igangværende Ph.d.-projekt om udviklingen af henholdsvis den gamle købstad Ringkøbing og den nye stationsby Skjern og nye historier om Nymindegab, som er blevet hentet ud af glemslen, nu hvor der arbejdes på

en nyopsætning af udstillingen på Nymindegab Museum. *opdatering* giver Jer også indblik i museernes projekter omkring frivillige og læringsarbejde for børn og elever, et felt, hvor vi som museer selv er i en konstant læringsproces gennem nye projekter på områderne – vi vil nemlig gerne blive bedre til denne vigtige del af vores arbejde hvert eneste år!

Et andet felt, hvor vi vestjyske museer er bannerførende, er værtskab. Fordi I alle rejser og er museumsgæster i hele verden, bliver vores vestjyske museer også målt op mod det flotteste museumsdesign i London og de mest fantastiske fund i Ægypten. Kun når vi sætter gæsten i centrum kan vi gøre en helt særlig forskel for jer. Dette arbejde kan I blive klogere på i årbogen. Og som altid får I også et indblik i de næste store arkæologisk og historiske opdagelser, og dermed i de historier, I engang i fremtiden som velmodtagne gæster skal opleve på vores besøgssteder.

Rigtig god fornøjelse med læsningen!
Mette Bjerrum Jensen og Claus Kjeld Jensen

Indhold

- 6** Museumsforeningernes årsberetninger
- 16** Nygade i Ringkøbing
Af Christian Ringskou
- 34** Villads Pebel
Af Torben Egeberg
- 40** Nymindegab Badehotel
Af John V. Jensen
- 66** Det besatte Nymindegab
Af Michael Trier Aagaard & John V. Jensen
- 94** Omkring en Oldtids-Arne
Af Jens Dalgaard-Knudsen
- 100** Omkring Oldtids-Arnen fra Nørre Fjand
Af Palle Eriksen
- 109** Ikke særligt lovligt
Af Olav Martinsen
- 112** Signalkrebs
Af Morten Vinding
- 121** NaturNørd gik online
Af Jonas Gadgaard
- 124** Røverhistorier til Freltomalerierne?
Af Pernille Ø. Sørensen
- 131** Disney og fordærv
Af Pernille Ø. Sørensen
- 140** Din, min og vores skolehistorie
Af Malene Frosch Langvad
- 146** Frivillighed i forandring
Af Per Lunde Lauridsen
- 152** "Velkommen i Tirpitz!"
Af Marie-Louisa Tvede Steffensen
- 161** Sara om SARA
Af Sara Hjøllund Sørensen
- 164** Da dronerne kom til Fahl Kro
Af Caroline E. Larsen
- 174** På gravhøjsjagt ved Varde
Af Lene N. Hansen
- 180** Før Ringkøbing
Af Rachel Facius, Line Lerke & Torben Egeberg
- 188** Årets gang i ArkVest
Af Lene B. Frandsen & Poul Krogh Jørgensen
- 192** Årets udgravninger
Af arkæologerne i ArkVest
- 208** Tidstavle

Villads Pebel

– husmand, Danefæ-finder og Napoleonskriger

Af Torben Egeberg

Hovedpersonen blev i daglig tale kaldt Villads Pebel. Hans navn var egentlig Villads Madsen og Pebel var navnet på ejendommen, hvor han boede.

I dag er stednavnet gået lidt i glemmebogen og ligger nu under villaerne på Klostermarken i Skjern.

I april 1854 var Villads Pebel i gang med at grave tørv i sin mose, der lå på ejendommens hovedlod i Hedeby i Skjern sogn. Omkring to meter nede i tørven stødte han på to bronzeringe.¹ Villads Pebel må have været klar over, at han

havde gjort et særligt fund, for han henvendte sig kort efter til herredsfogeden på Petersminde ved Skjern Bro. Herfra sendte herredsfoged Ole Lund ringene videre til det daværende Ringkjøbing Amt i begyndelsen af maj måned 1854. Her sørgede amtmand Schulin for overbringelse af

fundet til Det Kongelige Museum for Nordiske Oldsager. Transporten blev udført af Kaptajn Ernst fra Ingeniørkorpset, da han på denne tid opholdt sig i

Vestjylland i forbindelse med anlæggelse af landsdelens nye hovedveje.

Det nye fund fra Villads Pebels mose blev på Museet for Nordiske Oldsager, i dag Nationalmuseet, indskrevet i protokollen under nr. 13890. I den medfølgende tekst står, at ringene er udført i massiv bronze, og forsynet med skiftevis modsat vredne ribber samt med afslutninger, der griber ind i hinanden. Størrelsen angives til godt 16 cm. Ringene blev beskrevet meget detaljeret i protokollen, hvilket senere skulle vise sig at blive af helt afgørende betydning for, at vi i dag med meget stor sikkerhed kan sige, hvad det var, Villads Pebel havde fundet nede i tørven. De beskrives som ringe, og mere præcist ville vi i dag kalde dem halsringe på grund af størrelsen. Slidspor på andre ringe af samme slags viser, at de har været båret parvis.

Ringfundet bliver genopdaget

Hele denne historie var måske forblevet i glemsel, hvis ikke "Den Grønne Korridor" i Skjern var blevet iværksat i 2016. Det er et folkeligt projekt med et rekreativt, bynært miljø som fysisk ramme, og indbefatter formidling af kultur og natur ved opsætning af skilte og anlæggelse af stier og nye broer langs Kirkeåens løb gennem Skjern By.² Ringkjøbing-Skjern Museum blev opfordret til at medvirke, og det var i den forbindelse, at gamle optegnelser, kort og billeder blev opsøgt for at bringe ny viden med ind i formidlingen.

I dette forløb dukkede beretningen om Villads Pebels ringfund op. Og her stopper så begejstringen over, at det lader sig gøre at opdage hidtil helt oversete fund i Nationalmuseets gamle optegnelser, for detektivarbejdet kom ikke helt i mål. Kendsgerningen er, at ringene indtil videre er bortkomne. Der er gjort meget intense forsøg på at genfinde dem på Nationalmuseet, men desværre uden held. Måske dukker de overraskende op en dag på et andet museum end Nationalmuseet, da der i datiden foregik en vis bytten genstande med de daværende provinsmuseer.³

Tidspunktet for ringenes forsvinden må ligge meget langt tilbage i tiden, da det fine fund tilsyneladende aldrig nævnes eller afbildes i senere bøger om Danmarks oldtid. Tilbage i fundåret 1854 var oldforskeren J.J.A. Worsaae leder af Museet for Nordiske Oldsager. Vi må derfor tro, at

han med sin interesse for oldtiden har haft Villads Pebels ringe i hånden. Det gælder måske også for en anden fremtrædende oldforsker i tiden, kong Frederik 7, der selv havde en stor privat oldsagssamling. Selv om kongen ikke burde kunne disponere over et nyt fund, indgået i Museet for Nordiske Oldsager, kunne det måske alligevel være sket? Det ville i så fald have haft katastrofale konsekvenser, fordi kongens samling stort set gik tabt ved branden på Frederiksborg Slot i 1859, altså blot fem år efter indleveringen af Villads Pebels ringfund. Samlingens indhold har kunnet genskabes ud fra protokoller og optegnelser. Derfor er disse genstandsliste blevet gennemset for, om de to eftersøgte halsringe skulle optræde her. Det var dog som forventet ikke tilfældet.⁴

Villads Pebels hovedlod er her aftegnet efter matrikelkort fra 1818 og vist sammen med et nyt luftfoto. Hans ejendom med kålgårdshave er markeret med sort og grøn farve. Mod syd ligger mosen med tørvegraven. Fundstedet for ringene befinder mest sandsynligt sig under ordet "Mose".

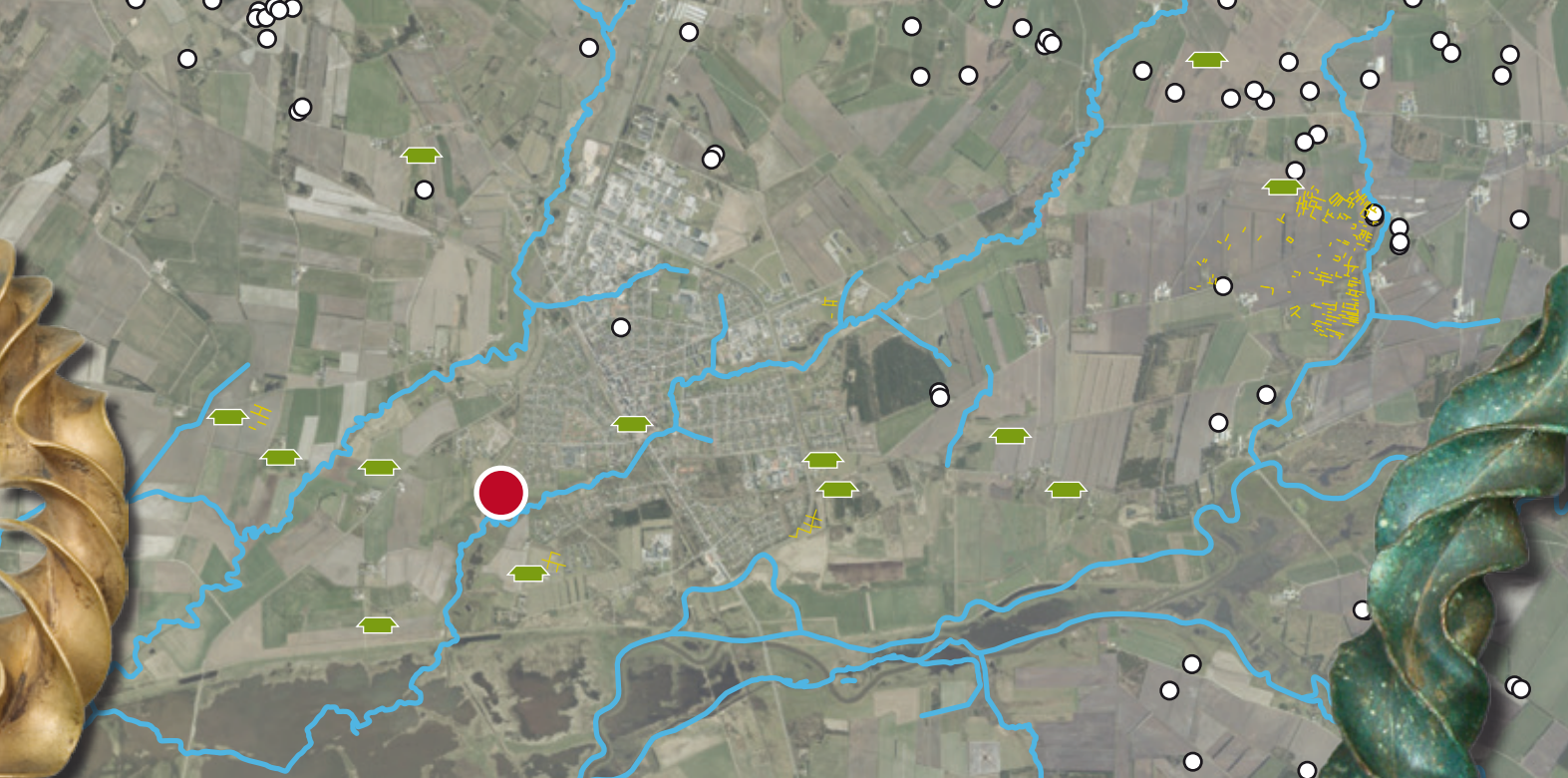
Opklaringen

Beskrivelsen i Nationalmuseets protokol er så detaljeret og præcis, at det ret usædvanligt lader sig gøre at bestemme entydigt, hvilken type ring, der er tale om, både hvad angår alder og udseende. Ringene er såkaldte wendelringe, en slags halsringe, der fik dette tyske navn af oldforskere i 1800-tallet. Wendelringe blev fremstillet fra slutningen af

*Halsringe
som Villads Pebels
ringfund. Om de præcist
så ud som vist her, ved vi endnu
ikke. Alle ringfotos: Nationalmuseet.*

bronzealderen og ind i begyndelsen af jernalderen. Villads Pebels ringe er altså omkring 2500 år gamle og af en type, som hidtil aldrig før er fundet så vestligt i Jylland. Museet for Nordiske Oldsager besluttede derfor i sin tid at udbetale Mads Pebel hele tre rigsdaler i Danefægodtgørelse for det fine og ret sjældne fund.

Landskabet omkring Skjern med markering af Villads Pebels ringfund (rød cirkel). Grønne hussymboler er steder med kendte bopladser, mens gule streger er spor af diger omkring jernaldermarker, alt på ringenes tid omkring 2500 f.Kr.). Ældre gravhøje er markeret med hvide cirkler.

Fra andre ringfund af samme slags i den øvrige del af landet går det igen, at de ofte er nedlagt i moser og søer, to og to, evt. flere sammen. I datiden blev de som nævnt båret parvis og var moderne i det meste af Mellem- og Nordeuropa. Mange af formerne er rene kunstværker i vores øjne, og kan sagtens måle sig med nutidens opfattelse af kunstdesign på højt niveau.

På ringenes tid for 2500 år siden kender vi i nærområdet omkring Skjern rigtig mange spor af bosættelse med hustomter og dyrkning af jernaldermarker. Nogle af digerne omkring denne tids marker er endda stadig bevaret i fragmenter et par steder i Ganer og ved Kjeldstrup Bæk østligt i Skjern sogn.

Vi må tro, at det kan være beboerne på disse jernalderbopladser, der står bag nedlægningen af de to "genfundne" halsringe i Villads Pebels mose. Historien om Villads Pebels spektakulære fund kan herved føjes til fortællingerne langs Den Grønne Korridor, endda med en ret præcis udpegning af stedet, hvor fundet blev gjort i 1854, og krydret med en bemærkelsesværdig fundhistorie.

Kun ét andet fund fra Skjern kan måle sig med de to ringe. Det er også et usædvanligt ringfund, i dette tilfælde en armbinding, som er blevet fundet i Skjern Å.⁵ Med denne ring er vi dog kun godt og vel 1000 år tilbage i tiden. Skjern

Å-ringen består af et 1,4 m langt bronzebånd, der er udsmykket med ét langt motiv, forestillende en flerhovedet slange på en lang krop, afsluttet med hale. Båndet er rullet op i otte vindinger til en arming, hvilket på alle måder gør denne ring til et unikum i forhold til andre kendte fund af den tids ringe.

Ringfinderens levned

I datidens aviser blev Villads Pebel omtalt flere gange. Artiklerne handler om et bemærkelsesværdigt livsforløb, både som veteran og som 100-års jubilær. Villads Pebel lod sig åbenbart hverve som *jæger* i 2. Fynske Regiment og deltog i den forbindelse i det store slag ved Sehested i 1813 under Napoleonskrigene. Herefter var han i en årrække i

fransk militærtjeneste under Napoleon III.⁶ Han modtog senere den franske Sankt Helena-medalje for denne dåd. Den officielle uddeling foregik i 1857 til de stadig levende veteraner fra Frankrig og de øvrige nationalstater, der deltog. I Danmark drejede det sig om ca. 600 veteraner.⁷ Muligvis lykkedes det ikke myndighederne at opspore Villads Pebel i 1857, for tilsyneladende modtog han først medaljen i 1886.⁸ Hvis dette er rigtigt, kan der være flere forklaringer, som måske vil kunne belyses nærmere. Et gæt kan være, at hans navn i tjenestetiden i hjælpetropperne var Villads *Madsen*, og at Villads *Pebel* blev hans nye navn kort efter ankomsten til Skjern i 1822, hvor han overtog husmandsstedet med dette stednavn.⁹

Tildelingen af medaljen foregik iflg. aviserne med en dansk læge som mellemmand i forbindelse med et lægemøde i Paris. Hvem lægen var, fremgår ikke. Men det kunne være en person, der på en eller anden måde havde kendskab til Villads Pebel i Skjern. Hvis det forholder sig sådan, er den kendte læge Mikkel Hindhede fra nærliggende Højmark en mulighed, selvom han i 1886 stadig var i gang med medicinstudierne.¹⁰ Der findes desværre ikke genstande eller fotografier fra Villads Pebels bemærkelsesværdige liv i museets samlinger.

Villads Pebel endte sit bemærkelsesværdige liv den 30. august 1890 i Skaven i Lønborg, hvor han havde taget ophold hos en datter og svigersøn.¹¹ Før da, i 1886, boede han på fattiggården i Skjern, ikke som fattiglem, men som betalende beboer, som det blev fremhævet i medierne.¹² I folketællingen fra 1880 blev han registreret med midlertidigt ophold i Ringkøbing. Villads Pebel fik et meget langt liv og han opnåede som en af de få Skjernborgere dengang at blive 100 år gammel. Eller rettere, *omkring* 100 år, for medierne berettede, at han ikke kendte sin fødselsdag. Et opslag i kirkebogen for Brejning sogn viser, at Villads blev født her den 26. december 1792 og iflg. aviserne på Søndergård, som lå lidt syd for Brejning Kirke.

Dette er historien om en husmand fra Skjern, der gjorde et meget usædvanligt mosefund og som havde

St. Helena-medaljen, svarende til den, Villads Pebel modtog. Foto: Nicolas Botta-Kouznetzoff. Wikimedia Creative Commons.

været i militærtjeneste under Napoleon III. Han havde der- ved lært at tale fransk, hvilket han hjemme igen skal have underholdt med.¹³ Tildelingen af den franske militærme- dalje betød meget for ham. Aviserne refererer dengang, at han modtog udmærkelsen med stor overraskelse og med glæde. Det fremgår, at han også havde modtaget danske militære udmærkelser, og at han var æresmedlem i Våbenbrødreforeningen i Tarm.¹⁴ Danefædusøren for ring- fundet en del år tidligere synes derimod ikke omtalt, men den har sikkert også vakt behagelig glæde i husmands- hjemmet i Hedeby.

Torben Egeberg kan kontaktes på te@arkvest.dk

Noter

1. Korrespondance fra april-maj 1854 i Nationalmuseets Topografiske Arkiv, Skjern sogn. Tak til Per Vig, Skjern, for yderligere oplysninger og hjælp med tydning af brevenes gotiske skrift, desuden for hjælp med korrekturlæsning af manuskriptet. Information om ringfundet kan også findes på siden Fund og Fortidsminder, vælg "Søgning", indtast 228240 i feltet "Systemnummer".
2. Tak til Den Grønne Korridor og Lars Foged for at Ringkøbing- Skjern Museum fik mulighed for at bidrage til formidlingen.
3. Stor tak til Mads Lou Bentsen, Nationalmuseet, for hjælp og medspil.
4. Listerne findes i Henrik Thrane: Sekstusinde brændte oldsager – Frederik den Syvendes tabte oldsagssamling på Frederiksborg Slot. *Dansk Tidsskrift for Museumsformidling* nr. 29. Højbjerg 2009.
5. Torben Egeberg: Tabt i åen. Genstande fra Skjern Å, fig. 8. *FRAM – Fra Ringkøbing Amts Museer* 2001, s. 30-35.
6. *Ringkøbing Amts-Avis* den 29. januar 1886 og 1. september 1890.
7. *Den Store Danske*. Opslag "Sankt Helena-medaljen".
8. *Ringkøbing Amts-Avis*, 29. januar 1886.
9. Skjern kirkebog, tilgangsliste 1822.
10. *Den Store Danske*. Opslag "Mikkel Hindhede".
11. *Ringkøbing Amts-Avis* den 1. september 1890.
12. *Ringkøbing Amts-Avis* den 29. januar 1886.
13. *Ringkøbing Amts-Avis* den 29. januar 1886.
14. *Ringkøbing Amts-Avis* den 1. september 1890. Tak til Inger Hansen, Egvad Egnshistoriske Samling, for supplerende oplysninger om tiden æresmedlem i Brødremenigheden i Tarm.

